

О. В. Батюк, С. В. Бєлай, В. П. Гармаш

СЛУЖБОВО-БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН І ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ З ОХОРОНИ Й ОБОРОНИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Здійснено дослідження нормативно-правових документів, праць вітчизняних науковців, де визначаються положення службово-бойової діяльності підрозділів Національної гвардії країни з охорони й оборони об'єктів критичної інфраструктури.

Сформульовано авторські визначення охорони й оборони об'єкта критичної інфраструктури військовими частинами та підрозділами НГУ як складової службово-бойової діяльності Національної гвардії України.

Ключові слова: державна безпека, службово-бойова діяльність, Національна гвардія України, охорона, оборона, об'єкт, критична інфраструктура.

Постановка проблеми. Закон України «Про критичну інфраструктуру» від 16.11.2021 р. № 1882-IX [1] розширив нормативно визначені функції Національної гвардії України (НГУ) і доповнив частину першу ст. 2 Закону України «Про Національну гвардію України» пунктом 5-1 такого змісту: «охорона об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; участь у ліквідації наслідків кризових ситуацій на об'єктах критичної інфраструктури, що нею охороняються» [2].

Питання щодо оборони об'єктів критичної інфраструктури підрозділами НГУ набуло особливої актуальності з початком повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України. Доцільно зауважити, що Указом Президента України від 17.10.2023 р. № 695/2023 було введено в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 жовтня 2023 р. «Про організацію захисту та забезпечення безпеки функціонування об'єктів критичної інфраструктури та енергетики України в умовах ведення воєнних дій». У ньому чітко регламентувалося Кабінету Міністрів України: у десятиденний термін забезпечити виконання робіт і заходів із належного інженерного та фізичного захисту (зокрема щодо протидронового захисту, систем оповіщення, укриттів для персоналу, розміщення запасних/дублювальних пунктів управління у захищених місцях) об'єктів критичної інфраструктури, збільшення кількості та посилення обороноздатності вогневих груп зі складу Збройних Сил України (ЗСУ) та Національної гвардії України (НГУ), які здійснюють протиповітряне прикриття, охорону й оборону об'єктів критичної інфраструктури [3].

Як методологічне підґрунтя статті використано загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання. Зокрема, застосовано діалектичні методи пізнання (абстрагування, виявлення співвідношення загального, особливого та одиничного, а також частини й цілого), метод системного аналізу, формально-логічний і формально-юридичний методи. Для узагальнення законодавчої, нормативної документації та наукової літератури за темою цієї статті застосовувалися методи класифікації та систематизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження окремих аспектів службово-бойової діяльності сил безпеки й оборони загалом і підрозділів НГУ зокрема здійснено й розкрито у працях таких вітчизняних науковців: Ю. П. Бабков [4], О. В. Лавніченко [4], Д. О. Беззубов [5], С. О. Кузніченко [6], В. В. Мацюк [7], Д. М. Корнієнко [8], М. О. Єрмошин [9], Т. А. Сутюшев [9], О. Г. Комісаров [10], С. П. Павлов [10], А. В. Петік [11], Є. І. Гончаров [11] та ін.

Варто констатувати, що залишається низка невирішених проблемних питань у сфері наукового дослідження окремих аспектів службово-бойової діяльності підрозділів Національної гвардії України з охорони й оборони об'єктів критичної інфраструктури, що потребує подальших наукових досліджень.

Мета статті полягає в дослідженні норм правових документів, праць вітчизняних науковців, де визначено положення службово-бойової діяльності підрозділів НГУ, задля формування пропозицій до чинного законодавства України щодо вдосконалення службово-бойової діяльності підрозділів НГУ з охорони й оборони об'єктів критичної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. Доволі правильним убачається твердження науковців сектора безпеки і оборони держави про те, що службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку є видом правоохоронної діяльності, яка притаманна військовим формуванням із правоохоронними функціями і правоохоронним органам спеціального призначення сектора безпеки й оборони держави і реалізується шляхом виконання правоохоронних завдань переважно через службову діяльність правоохоронними методами, а в разі загострення обстановки – також і військовими, тобто бойовими методами [8].

На погляд окремих науковців, службово-бойова діяльність Національної гвардії – це діяльність оперативно-територіальних об'єднань, з'єднань, військових частин і підрозділів щодо виконання завдань за призначенням з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, важливих державних об'єктів, дипломатичних представництв, з охорони та конвоювання підсудних або засуджених до позбавлення волі, екстрадиції, що здійснюється самостійно або разом із правоохоронними органами та іншими органами виконавчої влади у формі патрульно-постової, конвойної, вартової, режимно-карантинної, режимно-комендантської служби тощо [9].

Діяльність НГУ можна розглядати як діяльність, що охоплює службово-бойове застосування формувань НГУ, діяльність Головного управління Національної гвардії України, органів військового управління оперативно-територіальних об'єднань НГУ зі створення угруповань, їх технічного оснащення, розквартирування, всебічного забезпечення, підготовки військових кадрів, оперативної і бойової підготовки, підготовки резервів і мобілізаційних запасів, а також як миротворчу діяльність і співробітництво з іноземними правоохоронними структурами військового спрямування, інформаційне забезпечення діяльності.

Службово-бойова діяльність за звичайних обставин (ЗО) стосується переважно діяльності частин і з'єднань, з якою пов'язане виконання службових завдань у звичайній оперативній обстановці (з виконання поставлених завдань). Вона відображає характер виконання планових службово-бойових завдань.

Основні види СБД за звичайних обставин такі: охорона громадського порядку (ОГП); охорона важливих державних об'єктів (ОВДО); конвоювання засуджених, екстрадиція, охорона підсудних під час судових засідань (КЕОП). До форм службово-бойової діяльності під час виконання завдань за звичайних обставин відносять: патрульно-постову службу (ППС); вартову службу (ВС); конвойну службу (КС). Службово-бойова діяльність НГУ у надзвичайних обставинах (НО) полягає у профілактичних, охоронних, режимних, ізоляційно-обмежувальних заходах (діях) і спеціальних операціях, які проводяться підрозділами та частинами НГУ і спрямовані на забезпечення суверенітету й територіальної цілісності держави, її конституційного ладу, громадської безпеки, законності та правопорядку, захисту населення в надзвичайних ситуаціях у мирний час [4].

У сучасних умовах ведення активних бойових дій підрозділами НГУ з оборони територіальної цілісності України доцільно зауважити про постійні чинники ризику життю та здоров'ю особового складу. Ураховуючи наявність категорії «ризик», можливо визначити поняття СБД НГУ як систему узгоджених службових, оперативних, розшукових, контртерористичних, інформаційно-психологічних, профілактичних, бойових та інших спеціальних дій підрозділами НГУ з метою забезпечення внутрішньої безпеки держави і протидії злочинності на внутрішньодержавному і міжнародному рівнях, що відбувається в умовах небезпеки й невизначеності з імовірністю настання негативних наслідків для певних посадових осіб, що здійснюють таку діяльність.

Необхідність здійснення СБД визначається особливістю правоохоронної діяльності держави, яку неможливо проводити виключно методами примусу в умовах прямого порушення закону й можливості застосування психологічних чинників впливу на потенційного порушника закону та норм суспільної моралі. НГУ здійснює профілактичні заходи (патрулювання вулиць, майданів, дворів тощо) саме з метою запобігти злочинам і порушенням адміністративного законодавства України. На наш погляд, такий чинник дає змогу віднести СБД до заходів прямого запобігання порушенням законодавства України.

Службово-бойова діяльність НГУ має певну специфіку, що впливає з прямого контакту з населенням і спілкування персоналу НГУ не лише з порушниками закону, а й із постраждалими, свідками, тобто особами, які свідомо й цілеспрямовано можуть допомогти у розкритті злочинів та інших порушень закону. Тому СБД передбачає не тільки виключно застосування примусових чи силових заходів, але й комплекс морально-психологічних і вербальних прийомів спілкування з усіма учасниками суспільних відносин, що не лише сприятиме розкриттю правопорушень, а й підвищує імідж і суспільний рівень довіри до всіх правоохоронних органів України. Отже, специфічність СБД НГУ полягає у здійсненні її в тісному й нерозривному взаємозв'язку з іншими суб'єктами права та суспільних відносин [5].

Щодо питань службово-бойової діяльності військових частин і підрозділів НГУ з охорони об'єктів критичної інфраструктури (КІ) вбачається необхідним внесення змін до чинних нормативно-правових актів, які регламентують службово-бойову діяльність НГУ у сфері охорони й оборони об'єктів критичної інфраструктури.

Правове підґрунтя для внесення змін становлять такі нормативно-правові акти: закони України «Про Національну гвардію України» [2], «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» [12], «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [13], постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку спеціальних вантажів, що підлягають охороні та обороні Національною гвардією України» від 13.08.2014 р. № 338 [14], «Про затвердження переліку ядерних установок, ядерних матеріалів,

радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, що підлягають охороні Національною гвардією» від 12.11.2014 р. № 628 [15], наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про організацію і порядок несення служби з охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, об'єктів критичної інфраструктури та спеціальних вантажів Національною гвардією України» від 15.06.2023 р. № 497 [16].

Проаналізувавши зазначені вище нормативно-правові акти, вважаємо за доцільне до особливостей охорони об'єктів КІ військовими частинами й підрозділами НГУ віднести такі.

1. Охорона об'єкта здійснюється по його периметру, у контрольно-пропускних пунктах (КПП), режимних приміщеннях, будівлях, спорудах [17].

2. Охорона об'єкта здійснюється такими способами або їх поєднанням: несення служби чатовими на КПП, визначених ділянках периметра об'єкта та/або його режимних приміщень, реагування вартою на протиправні посягання стосовно об'єкта, а також на порушення пропускного чи внутрішньооб'єктового режимів; оперативне чергування варти, тобто забезпечення виявлення особовим складом варти людей або предметів по периметру об'єкта та/або в його режимних приміщеннях за допомогою засобів виявлення та відеоспостереження [17].

3. Зовнішня огорожа, встановлена по периметру об'єкта, позначається покажчиками з написом «Заборонена зона», «Прохід (проїзд, польоти) заборонено (закрито)», «Стороннім особам прохід заборонено».

4. В'їзд, виїзд транспортних засобів, вхід і вихід працівників та інших осіб, унесення (увезення) на територію чи винесення (вивезення) ними з території об'єкта майна здійснюється за перепустками або іншим документом, передбаченим пропускним чи внутрішньооб'єктовим режимом [17].

5. Для організації та здійснення охорони об'єкта визначаються пости, межі постів на території об'єкта позначаються розмежувальними знаками, які нумеруються і послідовно встановлюються в забороненій зоні таким чином, аби були добре видні чатовим і не проглядалися із зовнішнього боку забороненої зони [17].

6. Охорона об'єкта вартою здійснюється відповідно до плану охорони. План охорони об'єкта розробляється штабом військової частини, від якої споряджено варту, підписується начальником штабу та затверджується її командиром. У частині, що стосується організації охорони режимних приміщень, план охорони об'єкта погоджується керівником такого об'єкта або його заступником з режиму [17].

7. Тривалість несення служби вартою з охорони об'єкта становить 12 або 24 години. У варті, яка несе службу протягом 12 годин, призначається по одній зміні чатових на кожний пост, а також необхідна кількість вартових для проведення їх тимчасової підміни. У варті, яка несе службу протягом 24 годин, по три зміни чатових. До складу варти з охорони об'єкта призначаються: начальник варти, помічники начальника варти, помічник начальника варти – кінолог, розвідні, чатовий – оператор технічних засобів охорони (ТЗО), водій транспортного засобу, чатові КПП та чатові варти за кількістю постів і змін, а також вартові варти для тимчасової підміни чатових. За потреби до її складу можуть входити механік інженерно-технічних засобів охорони (ІТЗО), кухар, оглядова група, а в опалювальний період – опалювач. Розвідний і помічник начальника варти – кінолог до складу варти з охорони ядерної установки можуть не призначатися [17].

8. Для вирішення невідкладних завдань з охорони об'єкта із військовослужбовців, що несуть службу у варті і не перебувають на постах, створюються групи реагування: тривожна, посилення та блокування. Військовослужбовці варти, які не увійшли до жодної з груп реагування, становлять резерв варти. Тривожна група призначається для негайного реагування на спрацювання ТЗО шляхом виявлення причин їх спрацювання та/або припинення протиправних посягань чи порушень пропускного або внутрішньооб'єктового режиму і затримання осіб, що їх вчинили. Тривожна група може діяти на об'єкті і на прилеглий до нього території на віддаленні до 3 км, а в разі візуального спостереження порушника – на відстані, необхідній для його затримання. Місце розташування тривожної групи варти обладнується у вартовому приміщенні поряд із кімнатою зберігання зброї. Група посилення призначається для посилення охорони периметра об'єкта, КПП, його режимних приміщень у разі протиправного проникнення особи (осіб) на такий об'єкт, іншого порушення пропускного або внутрішньооб'єктового режиму чи виникнення надзвичайних ситуацій. Група блокування призначається для перекриття окремих ділянок території об'єкта у випадку проникнення порушника на такий об'єкт. Групи реагування варти, яка несе службу протягом 12 годин, можуть формуватися з особового складу взводів реагування [17].

9. Під час несення служби варта з охорони об'єкта КІ підпорядковується командиріві військової частини, начальникові штабу військової частини, від якої її споряджено, а також черговому військової

частини. Якщо начальник варти за своїм військовим званням вищий за чергового військової частини, така варта черговому військової частини не підпорядковується. З питань здійснення пропускового та забезпечення внутрішньооб'єктового режимів на об'єкті КІ варта підпорядковується комендантові комендатури цього об'єкта КІ та його черговому помічникові. Повноваження щодо підпорядкування варти під час несення служби зазначеним посадовим особам реалізуються через начальника такої варти. Варта з охорони об'єкта КІ підпорядковується черговому військової частини, комендантові комендатури цього об'єкта та його черговому помічникові з моменту прийняття такою вартою об'єкта під охорону. Варта виходить із підпорядкування зазначених осіб із моменту здавання об'єкта КІ з-під охорони [17].

Відповідно до положень Закону України «Про оборону України» мета оборони об'єкта полягає у відбитті наступу переважаючих сил противника та недопущення захоплення (руйнування) такого об'єкта. Вона організовується і ведеться в системі територіальної оборони. Оборона має бути стійкою, активною, здатною відбити напад противника з будь-якого напрямку [18].

Доцільно погодитись із науковцями, які вважають, що військова частина (підрозділ) повинна стійко обороняти охоронюваний об'єкт і не має права залишити його, незважаючи на перевагу противника в силах і засобах.

Підготовка до оборони об'єкта провадиться завчасно і передбачає таке:

- 1) визначення побудови оборони;
- 2) організація оборони;
- 3) підготовка сил і засобів;
- 4) планування робіт з інженерного обладнання території охоронюваного об'єкта і місцевості на підступах до нього [11].

Побудова оборони включає бойовий порядок, систему опорних пунктів (позицій), вогню та інженерних загороджень. Організація оборони передбачає прийняття рішення, планування бойових дій, організацію керівництва та всебічного забезпечення. Підготовка сил і засобів охоплює навчання командирів, штабів і військових частин (підрозділів) з виконання бойового завдання, забезпечення їх боєприпасами, озброєнням, бойовою та іншою технікою, паливом та іншими матеріальними засобами.

На наш погляд, рішення про оборону об'єкта КІ командир військової частини НГУ приймає під час його взяття під охорону на підставі вивчення території прилеглої місцевості, можливостей сил і засобів з урахуванням імовірних дій противника. Для вивчення місцевості в районі розташування охоронюваного об'єкта і на підступах до нього задля визначення побудови оборони командиром військової частини проводиться рекогносцирування. Під час рекогносцирування командир військової частини вивчає можливі напрямки наступу противника, приховані підступи до охоронюваного об'єкта, визначає вигідні рубежі дій для ведення розвідки, рубежі та місця розташування опорних пунктів (позицій) на ближніх підступах, за периметром об'єкта КІ (на території об'єкта КІ), систему вогню, а також намічає обсяг і черговість інженерних робіт, місця встановлення загороджень.

Отже, у рішенні про оборону об'єкта КІ командир військової частини НГУ визначає таке: задум дій; сектори оборони об'єкта КІ; побудову оборони об'єкта КІ та порядок її інженерного обладнання; головні питання взаємодії та всебічного забезпечення бою; завдання підрозділам, елементам бойового порядку; напрям зосередження основних зусиль та пункти (рубежі), від утримання яких залежить стійкість оборони; основи організації управління; порядок підготовки сил і засобів; порядок застосування вогневих груп, які здійснюють протиповітряне прикриття, охорону й оборону об'єкта КІ.

Висновки

Проаналізувавши зазначені вище положення, можемо зробити узагальнений висновок про те, що до службово-бойової діяльності НГУ із забезпечення охорони й оборони об'єктів критичної інфраструктури доцільно віднести таке.

1. Охорона об'єкта КІ – це комплекс заходів, що здійснюється НГУ для забезпечення пропускового режиму на об'єкті КІ, запобігання вчиненню і припинення протиправних посягань щодо об'єкта КІ, ужиття невідкладних заходів з усунення загроз громадській безпеці, що виникли внаслідок таких посягань або надзвичайних ситуацій, а також надання допомоги адміністрації об'єкта КІ у підтриманні внутрішньооб'єктового режиму.

2. Оборона об'єкта КІ – це комплекс заходів, який здійснюється НГУ для відбиття наступу переважаючих сил противника та недопущення захоплення (руйнування) об'єкта КІ.

Напрямом подальшого дослідження є визначення загальних пропозицій для внесення змін до чинних нормативно-правових актів, що регламентують службово-бойову діяльність військових частин і підрозділів Національної гвардії України з охорони й оборони об'єктів критичної інфраструктури України.

Перелік джерел посилань

1. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> (дата звернення: 01.12.2024).
2. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони від 17 жовтня 2023 р. «Про організацію захисту та забезпечення безпеки функціонування об'єктів критичної інфраструктури та енергетики України в умовах ведення воєнних дій» : Указ Президента України від 17.10.2023 р. № 695/2023. URL: <https://surl.li/yoztvn> (дата звернення: 01.12.2024).
4. Лавніченко О. В., Бабков Ю. П. Система наукових знань в галузі службово-бойової діяльності Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2020. № 4 (75). С. 25–32.
5. Беззубов Д. О. Правові аспекти управління ризиками у службово-бойовій діяльності Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2019. № 4 (71). С. 88–95.
6. Кузніченко С. О. Проблемні питання щодо наукового забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку. *Честь і закон*. 2009. № 2. С. 16–19.
7. Бєлай С. В., Мацюк В. В. Організаційно-правові засади взаємодії Національної гвардії України та Служби безпеки України в умовах кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці України : монографія. Харків : НА НГУ, 2017. 176 с.
8. Корнієнко Д. М. Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку як об'єкт державного регулювання: адміністративно-правові засади. *Честь і закон*. 2019. С. 87–94.
9. Єрмошин М. О., Сутюшев Т. А. Основні види і форми службово-бойової діяльності і дій Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2020. № 4 (75). С. 18–24.
10. Комісаров О. Г., Батюк О. В., Павлов С. П. Криміналістичне та службово-бойове забезпечення протидії терористичній та диверсійній загрозам на об'єктах критичної інфраструктури. *Честь і закон*. 2021. № 4 (79). С. 33–39.
11. Петік А. В., Гончаров Є. І. Тактика дій підрозділу Національної гвардії України при організації оборони охоронюваного об'єкта в разі можливого захоплення території, на якій він знаходиться. *Держава та регіони*. 2019. № 4 (68). С. 287–292.
12. Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання : Закон України від 19.10.2000 р. № 2064-III. URL: <https://surl.li/rubptb> (дата звернення: 01.12.2024).
13. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР. URL: <https://surl.li/qvvrkeo> (дата звернення: 01.12.2024).
14. Про затвердження переліку спеціальних вантажів, що підлягають охороні та обороні Національною гвардією України : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 р. № 338. URL: <https://surl.li/tgngbs> (дата звернення: 01.12.2024).
15. Про затвердження переліку ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, що підлягають охороні Національною гвардією : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.11.2014 р. № 628. URL: <https://surl.li/pnjdy1> (дата звернення: 01.12.2024).
16. Про затвердження Положення про організацію і порядок несення служби з охорони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, об'єктів критичної інфраструктури та спеціальних вантажів Національною гвардією України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.06.2023 р. № 497. URL: <https://surl.li/ewcsuck> (дата звернення: 01.12.2024).
17. Охорона та оборона важливого державного об'єкта: навч. посіб./ Є. Г. Башкатов, І. В. Ковальов, О. С. Онопрієнко, В. П. Хорошун. Харків : НА НГУ, 2018. 107 с.
18. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. URL: <https://surl.li/glxqim> (дата звернення: 01.12.2024).

Стаття надійшла до редакції 22.09.2024 р.

UDC 351.743(477):338.49.49-021.412.1

O. Batiuk, S. Bielai, V. Harmash

**NATIONAL GUARD OF UKRAINE MILITARY UNITS CRITICAL INFRASTRUCTURE
PROTECTION AND DEFENSE ASSIGNED TASKS**

Research has been carried out on regulatory legal documents and works of Ukrainian scientists, which determine the provisions of the assigned tasks of the National Guard units for the protection and defense of critical infrastructure objects. Author's definitions of the protection and defense of critical infrastructure objects by military units of the National Guard of Ukraine as a component of the assigned tasks of the National Guard of Ukraine have been formulated.

Keywords: national security, assigned tasks, National Guard of Ukraine, protection, defense, object, critical infrastructure.

Батюк Олег Володимирович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри національної безпеки Волинського національного університету імені Лесі Українки

<https://orcid.org/0000-0002-2291-4247>

Бслай Сергій Вікторович – доктор наук з державного управління, професор, заступник начальника навчально-наукового центру організації освітнього процесу – начальник науково-методичного відділу Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0002-0841-9522>

Гармаш В'ячеслав Петрович – доктор філософії, начальник служби узагальнення та відображення обстановки військової частини 3001

<https://orcid.org/0000-0002-5681-0980>